

© Jūratė Sendžikaitė

© Žydrūnas Sinkevičius

© Žydrūnas Sinkevičius

© Jūratė Sendžikaitė

Pelkių reikšmė

Durpės formuojasi labai lėtai... Prabėga ne mažiau kaip 1000 metų, kol iš nunyusių, bet nesuirusių augalų likučių drėgnoje bedeguonėje aplinkoje susidaro vos 1 m storio durpių sluoksnis. Durpės, vanduo, specifinė augalija ir kitos gyvybės formos sukuria stebinančias gamtines buveines – pelkes. Šiose ekosistemose rūšių nėra itin gausu, tačiau jose vyrauja specifinė, prie nuolatinio vandens pertekliaus ir deguonies trūkumo prisitaikiusi, augalija, o pelkinės buveinės tapo prieglobsčiu daugeliui labai retų ir nykstančių rūšių. Pasaulyje pelkės užima vos 3 % sausumos ploto, bet jų durpių klotuose – natūraliose milžiniškose organinės anglies saugyklose – slypi apie 30 % dirvožemyje sukaupto anglies kiekio! Todėl pelkės yra svarbios siekiant išsaugoti ne tik biologinę įvairovę ir sveiką mus supančią aplinką, bet ir visos planetos klimato stabilumui bei žmonijos gerovei.

Natūralios pelkės yra efektyvūs vandens valymo „įrenginiai“, todėl taikliai vadinamos „žemės inkstais“. Ši pelkių funkcija ypač vertinga intensyvios žemdirbystės rajonuose, kuriuose dėl gausiai naudojamų trąšų itin aktuali tapo vandens užterštumo fosforo ir azoto (ypač nitratais) junginiais problema. Pelkės tarsi milžiniškos kempinės sukaupia didžiulį kiekį lietaus ir sniego tirpimo vandens. Sukaupią drėgmę jos po truputį atiduoda aplinkinėms teritorijoms tada, kai vandens ima stigti, taip sumažindamos potvynių ir sausrų mastus. Natūralios pelkės geba kaupti organinę anglį durpių pavidalu. Taip jos reguliuoja šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) balansą ir stabilizuoja (vėsina) klimatą. Pelkės užima net dešimt kartų mažesnę plotą nei planetos miškai, tačiau jos kasmet sugeba sukaupti dukart daugiau organinės anglies! Be to, pelkės mažina dirvožemio eroziją ir švelnina vietos klimatą, t. y. didina oro drėgnumą, sukelia rūkus, švelnina temperatūrų svyravimus. Žmogaus veiklos pakeistame kraštovaizdyje pelkės išlieka „laukinės gamtos prieglobsčiu“, kuriame ir mes galime pajusti gyvybingą gamtos alsavimą. Ilgus šimtmečius pelkės žmogui buvo tradicinio ekstensyvaus žemės naudojimo erdvė, kur buvo šienaujama, ganoma, medžiojama, renkami vaistiniai augalai, grybai ir uogos.

Pelkės pavojuje

Dėl žmogaus veiklos pasaulyje pažeista apie 25 % pelkių, Europoje – net 90 %! Lietuvos pelkių ir durpynų duomenų bazėje (2018) nurodyta, kad pelkės, kuriose durpių klotas ne plonesnis kaip 0,4 m, užima apie 10 % šalies ploto, deja, net du trečdaliai jų yra pažeistos sausimo. Skaidantis sausoms durpėms į atmosferą išsiskiria anglies dioksidas, azoto oksidai, metanas, t. y. ŠESD, spartinančios klimato kaitą. Mokslininkai nustatė, kad iš nusausintų pelkių į atmosferą patenka net 6 % žmonijos sukeltų ŠESD! Išsausėjusios pelkės praranda ir unikalius gebėjimus kaupti bei valyti vandenį, o dėl durpių skaidymosi tampa eutrofikaciją skatinančių maistingųjų medžiagų šaltiniu, taip dar labiau didindamos upių, ežerų ir net jūrų taršą. Nusausintose buveinėse nyksta tipingos pelkinių augalų ir gyvūnų rūšys, teritorija tampa jautri dirvožemio erozijai ir gaisrams, o per tūkstančius metų formavęsis gamtos stebuklas nyksta mūsų akyse...

Projektas DESIRE – pelkėms atkurti

Pelkių sausimo ir naikimo pasekmės jaučiamos ne tik lokaliai, bet ir globaliai! Todėl svarbu išsaugoti išlikusias nepažeistas pelkes, sustabdyti pažeistų pelkinių buveinių degradavimą bei nykimą ir atkurti gyvybingas ekosistemas. Įgyvendinant projektą Lietuvoje numatoma pagerinti vienos iš pažeistų Žuvinto biosferos rezervato pelkių ekologinę būklę, atkuriant hidrologinį režimą ir taikant pelkininkystės ūkininkavimo principus. Projekto metu bus sukurtos priemonės ir įrankiai, palengvinantys pelkinių ekosistemų atkūrimo įgyvendinimo galimybes visame Nemuno upių baseine. Atkurtos pelkinės buveinės vėl atliks biologinio filtro vaidmenį, mažindamos vandens užterštumą maistingomis medžiagomis (pvz., išplautomis mineralinėmis ar organinėmis trąšomis), drauge gerindamos Nemuno upių baseino vandens kokybę. Ne ką mažiau vertingas projekto indėlis – atkurtų pelkinių ekosistemų svarba švelninant klimato kaitą, mažinant potvynių ir sausrų riziką bei saugant biologinę įvairovę. Viena iš galimybių, susijusių su pelkėdarai optimalaus gruntinio vandens lygio ir pelkinių ekosistemų atkūrimu nusausintuose durpiniuose dirvožemiuose, yra pelkininkystė – pelkinių augalų auginimas ir ekonominis naudojimas. Žinių apie pelkininkystę sklaidimas visuomenei yra vienas iš projekto DESIRE uždavinių. Pažeistos pelkės natūralioms pelkėms būdingas funkcijas atgaus tik tada, kai vėl taps ŠLAPIOS!

Projekto trukmė: 2019 m. sausio mėn. – 2021 m. birželio mėn. (30 mėnesių).
Projektą įgyvendina aštuoni partneriai ir devynios asocijuotos institucijos iš penkių šalių – Vokietijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos Federacijos ir Baltarusijos.
Projektą koordinuoja Greifswaldo universitetas (Vokietija).
Projektą Lietuvoje vykdo Lietuvos gamtos fondas ir Vytauto Didžiojo universitetas.
Asocijuoti partneriai Lietuvoje – Aplinkos apsaugos agentūra ir Žuvinto biosferos rezervatas.
Projektas kofinansuojamas Europos Sąjungos Europos regioninės plėtros fondo ir Baltijos jūros apsaugos fondo lėšomis.

Projekto tikslas – padidinti pelkių kaip natūralių biofiltrų tvarkymo efektyvumą Nemuno upių baseine gerinant vandens kokybę ir mažinant maistingųjų medžiagų patekimą į Baltijos jūrą. Drauge prisidedama prie atkuriamų pelkių ekologinių sąlygų gerinimo, kad jos vėl galėtų teikti daugumą ekosisteminių paslaugų (biologinės įvairovės, medžiagų apykaitos palaikymo, šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijų mažinimo, potvynių reguliavimo, vaistinių bei maistingųjų žaliavų, biokuro tiekimą ir kt.).

PELKIŲ SVARBA IR JŲ APSAUGA

Tvaraus pelkių tvarkymo plėtra, taikant pelkių atkūrimo ir pelkininkystės veiklas, skirta vandens užterštumui mažinti ir kitoms ekosisteminiams paslaugoms palaikyti Nemuno upių baseine.

Development of sustainable (adaptive) peatland management by restoration and paludiculture for nutrient retention and other ecosystem services in the Neman River catchment.